İZAH NEDİR? NASIL YAPILMALIDIR? İSLAM TARİHİNDE İZAH GELENEĞİ NASIL OLMUŞTUR?

Eklenme Tarihi: 31 Mayıs 2014 | Güncelleme Tarihi: 08 Ocak 2017

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi Yasin YILMAZ'ın Risale-i Nur İzah Çalıştayı tebliğidir

GİRİŞ

Her dil, din ve kültürde bulunan bazı kelime, kavram ve ibareler, o dil, din ve kültürdeki bilgin ve uzman kişiler tarafından, muhatap kitlenin eğitim seviyelerine göre açıklamaları yapılmaktadır. İslam Tarihinde de Müslüman milletlerin ana kaynağı Arapça olan Kur'an ve hadisler ile onlardan ortaya çıkan ilimleri anlamak için de çok sayıda "şerh, hâşiye ve

ta'likât" adlarıyla izahlar-açıklamalar yapılmış ve bunun sonucunda da yüz binlerce cilt kitaplar ortaya çıkmıştır.

Bundan dolayı bir dilin, dinin ve kültürün daha iyi anlaşılması ve gelecek nesillere aktarılması için izahlar-şerhleri ihtiyaç olduğu bir gerçektir. Çünkü İslamî ilimlerin hem muasırı olan insanların aynı eğitim ve kültür seviyesinde olmaması hem de gelecek nesillerin, seleflerinin eserlerini anlamada güçlük çekmektedir. Onların istenilen şekilde kendi medeniyetini ve kültürel birikimini anlayabilmesi için mutlaka, o medeniyet ve kültürün temel taşlarının onların anlayacağı şekilde açıklanması gerekmektedir. Bu da ancak izahlarla-şerhlerle olması mümkündür.

A.İZAH NEDİR? NASIL YAPILMALIDIR?

İslam kültüründe izah kelimesine matûf ve müradif olan birçok kelime kullanılmıştır. Özellikle Kur'an ve hadisle ilgili ıstılahların ve ibarelerin tarihi süreç içerisinde yeni nesillere aktarılması sırasında, konuya hâkim olan ulema tarafından farklı isimler altında açıklamaları yapılmıştır. Farklı isimler kullanılsa da hepsinin izah merkezli olduğunu görmekteyiz. Bundan dolayı öncelikle aralarında çok az fark olan bu kelimeleri incelemek gerekiyor.

1. İZAH: Türkçe "*açıklamak, ayrıntılı bilgi vermek*", İngilizce "*explain, elucidate*", Almanca "*klarlegen*" ve Fransızca "*expliquer, éclaircir*" kelimeleri ifade edilen izah, Arapça "*açıklama*", izah etmek de, "*açıklamak, anlamasını sağlayacak kadar ayrıntılı bilgi vermek*" demektir. Terim olarak ise; "*bir kelime, kavram (ıstılah) ve ibarenin muhatap kitle tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamak için onların seviyesine indirerek açıklamak*" demektir.[1]

2.ŞERH: Lügat anlamı "*açmak, genişletmek, açıklamak, anlaşılacak şekilde anlatmaktır*". Yani bir yazı veya konuşmayı kolay anlaşılması için izah etmek, ayrıntılı şekilde belirtmektir. Bollaştırmak, bir müşkül ve müphem makaleyi açıklama, keşif ve ortaya çıkarmak anlamlarına da gelmektedir. Terim olarak ise "*bir sözün veya yazının anlaşılması güç yönlerinin açıklanarak aydınlığa kavuşturulmasıdır*".[2] Ayrıca bir kitapta ileri sürülen düşüncenin daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla kullanılan kelime ve ıstılahların açıklamasını yapan eserlerdir. Diğer yandan çeşitli ilim dallarında yazılan ve incelenen eserlere yazılan açıklamalardır.

3. HAŞİYE: Kitapların sayfa boşluklarına yazılan çoğu kısa açıklamalar için kullanılan bir terim olan haşiye, lügatte "*taraf, yan ve kenar*" manalarına gelmektedir. Istılahî olarak ise; "*bir kitabın muhtevasını açıklamak için sayfa boşluklarına ilave edilen açıklayıcı ve tamamlayıcı bilgiler ihtiva eden notlardır*".[3] Özellikle el yazma kitapların saçaklı ve yaldızlı olan sayfaları, hakkında da hâşiye kelimesi kullanılmıştır. Bunlara hâşiye denmesinin sebebi, şerh edilen eserin yüksek değeri karşısında ona yapılan eklerin, sadece boşlukları doldurma kabilinden önemsiz olduğu şeklindeki düşünceden

kaynaklanmaktadır. Osmanlı Devleti zamanında yazılan Kur'ân-ı Kerim'lerin ilk iki sayfası, Kur'ân dışındaki kitapların birer sayfası yaldızlı, süslü ve haşiyeli olurdu. Zamanımızda basılan Kur'ân-ı Kerimlerde de Osmanlı devrinden kalma bir adet olduğu için durum aynıdır. Haşiye'nin çoğulu havâşî gelir. Hâşiye yazan kimseye de muhaşşi denilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerileme devirlerinde haşiyecilik çok gelişmiş, yeni kitap yazma yerine yazılanlara haşiye yazmaya önem verilmiştir. Bu durumun özgün eserlerin ortaya çıkmasına engel olmasına rağmen, haşiyeler arasından da çok değerli olanlar ortaya çıkmıştır. Birçok üstün ve kıymetli eserler, yazılan haşiyeler sayesinde daha iyi anlaşılmış, elden ele dolaşmış ve ölümsüzleşmiştir. Fakat bunun yanında yukarıda belirttiğimiz gibi taklitçiliğin çok ileri gitmesinden dolayı, yeni, orijinal ve çığır açıcı değerli eserlerin de meydana gelmediği görülmüştür.

4. TAHŞİYE: Lügat anlamı "*Haşiye yazma veya yazılma işine verilen isimdir". Istılahî olarak ise; "genelde bir alanda otorite olan âlim ve uzman kişiler tarafından, özet olarak yazılmış ve anlaşılması zor olan kaynakların, anlaşılır hale getirilmesi ve geniş ve tafsilatlı bir şekle çevrilmesi işlemine denilmektedir".*

5. HÂMİŞ: Lügat anlamı; "*mektup kâğıdının boş bir yerine yazılan ilave düşünce ya da nottur*". Yani bir mektup veya eserin yanına ya da altına okuyan (kâri) tarafından ilave edilen yazıdır. Kültürel gelenekte hâmişi, hâşiye şeklinde değerlendirenler olmasında dolayı söz konusu kelimenin hâşiyenin önüne geçemediği görülmüştür.[4]

6.TALİKAT: Alak yani "*ilişmek, yapışmak*" kökünden türeyen ta'lîk ve ta'lika ile ta'likât kelimeleri de "*iliştirme, iliştirilen nesne ve eklenen not*" demek olup, terim olarak "*hâşiye amacıyla yapılan ilaveleri ve açıklamaları*" ifade eder.[5] Bir eseri açıklamak üzere kenarına yazılan veya müstakil olarak yazılan eser ya da düşünce ve notlardır. Yani bir metnin bazı kısımlarının tashihi veya izahı yahut daha fazla bilgilendirmek maksadıyla ilave edilmiş olan mülahazalar ve haşiyeye göre özel ve önemli açıklamalar şeklinde söyleyenler de vardır.[6]

B. İSLAM TARİHİNDE İZAH, ŞERH, HAŞİYE VE TALİKAT GELENEĞİ

İslam Tarihinde izah geleneği Hz. Peygamber'in (sav) Kur'ân-ı Kerimi açıklamasıyla başlatabilir. Allah Resulü (sav) gelen vahiyleri sahabelere aktarırken ihtiyaç duyulduğunda onların müphem ve mücmel olan yönlerini izaha muhtaç olan yönlerini açıklamıştır. Çünkü peygamber olarak gönderildiği toplumda insanların büyük çoğunluğunun okuma-yazma bilmemesi ve kültür seviyelerinin düşük olması, birçok hususun açıklanmasını zaruri hale getirmiştir. Hz. Peygamber (sav) dini, sosyal ve kültürel alanlarda çok geri kalmış olan bir toplumu eğitmek için geniş çaplı ve ayrıntılı bir program yapmıştı ve bunun temelinde de her şeyi ayrıntılı bir şekilde belirtmek vardı.

Bundan dolayı Hz. Muhammed'in (sav) peygamber olarak gönderildiği ve eğitime tabi tuttuğu bu topluma "*cahiliye toplumu*" denilmiştir.

Hz. Peygamber hayatta iken ortaya çıkan yeni meseleler ya doğrudan O'nun açıklamasıyla ya da gelen vahiyle çözümlenirdi. Onun vefatından sonra artık yeni meselelere doğrudan vahiyle çözüm dönemi bitmişti. Onun yerine peygamberin varisleri olan âlimler, ortaya çıkan yeni durumların çözümüyle ilgili temel İslam'ın kaynakları olan Kur'ân ve Sünnete dayanarak, yorumlar ve açıklamalar yapmaya başladılar. Böylece, *vahye dayanan, akla güvenen ve ilimle gelişen bir kültürle "İzah-Şerh Geleneği-Yorum Medeniyeti"* doğmuştu.

Tarihî süreç içerisinde ilerleyen dönemlerde İslam âlimlerinin, Kur'an'ı temel alarak yeni açıklama ve yorumlar getirmeleri üzerine İslamî ilimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Kur'an-ı Kerimi daha iyi okumak ve anlamak için kıraat, tecvid, vücuh, belagat, tefsir usulü ve tefsir ilmi, Hz. Peygamber'in (sav) söz, fiil ve takrirlerini incelemek ve araştırmak için hadis, itikadî konuları Kur'an ve sünnetin ışığında, onlara ters düşmeyen akıl ve mantık ölçüleri içerisinde değerlendiren, açıklayan ve yorumlayan kelam ve İslamî kuralları temel kaynaklara göre fetva ile belirleyerek yorumlayan fıkıh ilmi ortaya çıkmıştır. Aslında bu ilimleri Kur'ân'ın bir izahı-şerhi şeklinde değerlendirebiliriz. Çünkü bu ilimler, temeli Kur'an'ı Kerime dayanan bir izah bir şerh hareketidir. İslam'ın evrensel olmasından dolayı, İslam'a giren ve ana dili Arapça olmayan milletlerin Kur'an'ı ve Hz. Peygamber'in (sav) sözlerini anlamaları gerekmekteydi Bunun için de söz konusu ilimlerin mutlaka kendi dillerinde açıklanması terki caiz olmayan bir ihtiyaçtı.

Tefsir alanında çalışan bir müfessirin, Kur'an ayetlerini tefsir ederken –aslında tefsir de bir izahtır- o ayetin anlaşılması için sebeb-i nüzulü kullanması bir izahtır diğer bir ifade ile açıklamadır. Çünkü tefsir ilminde ayrı bir alt ilim olan sebeb-i nüzul, Kur'an'ın tefsirine yani açıklanmasına büyük katkı sağlamıştır. Bunun yanında Kur'anı anlamada yardımcı olan kıraat, tecvid, vücuh ve belagat gibi alt ilimler de aslında birer izahattır. Mesela, yalnız Beydavî diye bilinen *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil* adlı meşhur tefsirin daha iyi anlaşılması için 250 kadar haşiye yazılmıştır.[7]

Hadis ilminde de aynı esaslar geçerli olmuştur. Kur'an'ın ilk ve en büyük müfessiri olan Hz. Peygamber'in (sav) sözlerinin Müslümanlar tarafından daha iyi öğrenilmesi ve içselleştirilmesi için izaha mutlak ihtiyaç duyulmuştur. Hadis ilminin temel kaynakları olan Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'leri, İbn Mâce, Tirmizî, Nesâî ve Ebu Dâvud'un *Sünen*'lerinin anlaşılması için çok sayıda şerh, haşiye ve ta'likât adında açıklamalar yapılmıştır.

Böylece Hz. Peygamber'in (sav) Kur'anı açıklaması ile başlayan izah geleneği İslam Tarihi boyunca 12-13 asır aralıksız devam etmiştir. Başta Hadis-i Şerifler olmak üzere İslam'ın temel kaynaklarına, ehil kişiler günümüz ifadesiyle o alanın uzmanları tarafından şerhler ve haşiyeler yazılıp izah edilmiştir. Dolayısıyla muhatap olan yeni nesillerin yapılan izahat-açıklamalar ile söz konusu alan üzerindeki bilgi, beceri ve hâkimiyetlerinin artırılması sağlanmıştır.

Diğer yandan baktığımızda da İslam Tarihinde İmam Gazali'ye (ö. 1111) kadar tefsir, hadis, fıkıh ve kelam alanlarında çok sayıda orijinal eserler yazılmıştır. Ancak birtakım İslam ulemasına göre Gazali'den sonra İslam Tarihinde, İslamî ilimlerde bir durgunluğun yaşandığı ileri sürülmektedir. Gazali'den sonra orijinal eserlerin ortaya çıkmayıp, şerh, haşiye ve ta'likât döneminin başladığı ve özgür eserlerin yazılmadığı kabul edilmektedir. Önceki dönemde yazılan eserleri anlamada zorluklar yaşanması sebebiyle, o eserlere önce şerhler yapılmış, sonra haşiyeler yazılmış daha sonraki süreçte özellikle de Osmanlılar döneminde ta'likâtlar yazıldığı görülmüştür.

Bu hususa en iyi örnek, Mütekaddimun ulemasından Adudiddin el-Icî'nin (ö. 756/1355) kelama dair yazdığı "*el-Mevakıf*"[8] adlı eserinin telifinden çok uzun zaman geçmemesine rağmen anlaşılmaması üzerine şerhi yapılmıştır. Mevakıf'a yapılan şerhler arasında en meşhuru da Seyyid Şerif Cürcanî'nin "*Şerhu'l-Mevakıf*" adıyla Semerkant'ta 807/1404 tamamladığı eseridir. Bundan dolayı İslam dünyasında eser, orijinal haliyle değil de şerhiyle meşhur olmuştur. Tarihi süreç içericinde İslam âlimlerinin Cürcanî'nin şerhi üzerine pek çok haşiye ve ta'likât yazmışlar. Dolayısıyla eserin orijinali kadar şerhinin de İslam düşünce geleneğinde önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür.

Aynı şekilde Sadeddin et-Taftazânî'nin (ö. 792/1390) kelam alanına ait "*el-Makasıd"* adlı eserine de İslam Tarihi boyunca çok sayıda şerh ve buna bağlı olarak haşiye ve ta'likâtler yazılmıştır.[9] Eser, müellifin ömrünün sonuna doğru yine bizzat kendisi tarafından 784/1382 yılında "*Şerhu'l-Makasıd*" adıyla izah edilmiştir. Söz konusu Kitap Şerhu'l-Mevakıf'tan sonra şerhiyle kelam ilminin önemli kaynaklarından biri haline gelmiş ve özellikle Osmanlı medreselerinde çok rağbet görmüş eserle ilgili birçok ta'likât yazılmıştır.

Ancak İslam ilim tarihinde şerhlerin, haşiyelerin ve ta'lîkâtların önemli bir görev icra ettiklerini de unutmamak gerekir. Çünkü bir esere bazen onlarca şerh ve haşiye yazılmıştır. Temel kaynakları Kur'an ve hadis olan, şer'î ilimlerle donanmış ulemanın yazdığı eserler, İslam ilim dünyasına zenginlik getirmiştir. Şerh yapılırken müellifin orijinal eseri olduğu gibi verilmiş ve tek kelimesine dahi dokunulmamıştır. Sadece eserin ibarelerinin altına veya sayfa kenarlarına açıklamalar yapılmıştır. Dolayısıyla bu bir zenginlik olup, söz konusu eserin daha iyi anlaşılması sağlanmış ve ilmin de inkişafına vesile olmuştur.

İzah ve şerh geleneğinin başlamasıyla hakkında en çok şerh yazılan eserlerden birisi de İmam Buhârî'nin "*el-Câmiu's-Sahîh*" adlı eseridir. İslam Tarihinde Kur'ân-ı Kerimden sonra en muteber kaynak kabul edilen bu hadis kitabına 75 adet şerh yazılmıştır. Bunlar arasında İbn Hacer'in "*Fethu'l-Bârî*"si ile Bedruddin Aynî'nin 820/ yılında yazmaya başlayıp 847/1443 bitirdiği 25 ciltten oluşan *"Umdetu'l-Kâri"* adlı şerhler en meşhurlarıdır. Bu şerhler ilim dünyasında büyük ilgi görmüş, asırlar boyunca medreselerde okutulmuş, hatta daha sonra gelen meşhur âlimler tarafından isim geçen eserlere hâşiyeler ve ta'lîkâtlar yazılmıştır.[10]

İslam Tarihinde bu şekilde izah ve şerh çalışmalarıyla İslamî ilimlerde muazzam bir zenginleşme olmuştur. İslam Tarihinde tefsir, hadis, fıkıh ve kelam alanlarında adından çok söz ettiren bir âlimin derlediği veya yazdığı bir esere şerhler yapılmış, şerhlere hâşiyeler, hâşiyelere hâmişler ve tâ'likatlar yazılarak ilmi seviye korunmaya çalışılmıştır.

İlim dallarının şerhi hususunda İslam Tarihinde en çok izahlar ve şerhler hadis ve fıkıh eserlerine yapılmış olmasıyla beraber, tefsir alanında yazılan eserlerin de Kur'an-ı Kerimin birer şerhi olduğunu kabul etmek gerekir. Ancak izah etmenin ve şerh yazmanın da ehliyet isteyen bir konu olduğunu unutmamak gerekir. Yüksek ilim mahsulü bir eseri şerh edebilmek için, Arapçayı mükemmel bilmenin yanında beyân, belagat, mantık, tefsir, hadis, usul-i hadis ve usul-i fıkıh başta olma üzere, çok sayıda ilim dalında uzman olmak gerekmektedir.

İzah ve şerhte asıl gaye, ele alınan önemli bir konuyu ya da eseri, o devrin insanlarının eğitim, kültür ve idrak seviyelerine göre açıklamak, o eserden daha çok istifade etmelerini sağlamak için yol göstermek, eserin verdiği mesajları ve müphem durumlarını ortaya çıkarmaktır. Bundan dolayı Mütercim Asım Efendi şerhi, "*müşkil, mübhem ve mahfi makulesi keşf ve izhar olunmalı*" şeklinde nitelendirmiştir.[11]

Bunların yanında şerh yapılırken, gayri ilmî açıklamalardan uzak durulması, kişilerin kendi istek, heva ve heveslerine tabi olarak şerh etmemesi, şerhin usulüne ve amacına uygun olarak belirli ilim ölçülerine göre üzerinde durulan metin ya da kitabın kapalı yerlerinin açıklanması esastır.

Bu gelenek asırlar boyunca İslam ülkelerindeki eğitim kurumlarında on binlerce ulema yetiştirmiş ve bunların akıl ve kalplerinin birer ürünü olarak İslamî meselelerin daha iyi anlaşılmasını sağlayan yüz binlerce parlak eserler ortaya çıkmıştır.

C. RİSALE-İ NUR ESERLERİNİN İZAH-ŞERH MESELESİ

Osmanlı Devletinin son dönemlerinde ortaya çıkan ve dünyayı kasıp kavuran düşünce akımları, Devlet-i Aliyye'nin yıkılması üzerine kurulan yeni Türkiye Cumhuriyetinin temel dinamikleri olmuştur. Dolayısıyla yapılan dil inkılâbıyla bin yıllık bir İslamî kültür ortadan kaldırılmış ve ülkemiz tarihte görülmemiş çok şiddetli bir kültür erozyonuna maruz kalmıştır. Dünyada emsali görülmedik bir şekilde, insanımız bir anda kütüphanelerimizi dolduran yüz binlerce esere "yabancı" durumuna düşmüştür. Bu da insanımızın, uzun yıllar boyunca oluşturulan İslam'ın temel kayraklarını doğrudan okuyarak anlama ve analiz etme birikiminden mahrum olmasına sebep olmuştur. Bu doğrultuda Arapça, tefsir, hadis, fıkıh ve kelam gibi şer'i ilimleri bilenlerin azalması, İslamî kültürle yoğrulmuş eserlerden doğrudan istifade etmeyi imkânsız hale getirmiştir.

İslam Tarihinin içinde yaşadığımız son döneminde, pozitivizmin ve onun türevi olan düşünce akımlarının dünyayı etkilediği bir zamanda, buna karşı koymak etkilerini yok

etmek özellikle kelam alanında Bediüzzaman Said Nursi'nin yazdığı Risale-i Nur eserleri büyük etkisi olduğu görülmüştür. Pozitivizme bağlı olarak ortaya çıkan ve dünyayı manevi buhrana sürükleyen kapitalizm, materyalizm, modernizm, post-modernizm sekülerizm ve laisizim gibi dini, sosyal, ekonomik ve düşünce hayatını etkileyen bu akımlara karşı İslam toplumunu korumak amacıyla Bediüzzaman Said Nursi Risale-i Nur adlı eserlerini asla göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bundan dolayı bu eserlerin muhtaç insanlara ulaştırılması hususunda müellifi zamanın gidişatına göre bir plan yapılmıştır.

Bu plan çerçevesinde Bediüzzaman Said Nursi eserlerini önce Arapça ve Osmanlıca olarak kaleme almıştır. Dil inkılâbıyla Arabî harfleri bilenlerin sayısının az olması üzerine Latin harfleriyle basılmasına müsaade etmiştir. Ancak tarihi süreçte gelen her yeni neslin kültür birikime uzak kalması üzerine müellif, eserlerinin şerhinin yapılabileceğini belirtmiştir. Ancak Risale-i Nurların izahının-şerhinin alanında uzman kişilerin yapmasının gerektiğini unutmamak gerekmektedir. Çünkü Risale-i Nur'un cümleleri, başta Kur'ân, hadis, usul-i fıkıh, usul-i kelam, tasavvuf, Arapça, bedi', beyân, meânî, belagat, mantık ve münazara gibi pek çok dinî ilimlerin usul ve kaidelerine göre kurulmuştur. Bu şekliyle Risale-i Nurlar İslamî ilimleri mezcettiğinden, izah-şerh yapabilmek için söz konusu şer'î ilimlere muttali olmak gerekmektedir.

Bediüzzaman'ın hayatına bir göz atıldığında, Risale-i Nurları yazmadan önce İslam Tarihinde seleflerinin telif ettiği, klasik dönemin hemen hemen bütün eserlerini, özellikle Van'da Tahir Paşa'nın konağında misafir olduğu zamanda mütalaa etmiştir. Bundan dolayı sadeleştirilmesini asla uygun görmeyen müellif, eserlerinin izah-şerhine müsaade etmiştir. Ancak kanaatimize göre bunun yapılabilmesi için de yukarıda berttiğimiz ilimlere muttali uzman bir heyetin ortak aklı tarafından yapılmalıdır.

Büyük bir hazine olan Risale-i Nurların bazı konularının izahına-şerhine ihtiyaç olduğu kanaatindeyim. Çünkü Bediüzzaman Said Nursi telif ettiği ya da kendisine sorulan bir suale verdiği cevaplarda, sorulan konunun ayrıntısına girmeyerek onunla ilgili sadece değerlendirme yaparak, düşüncesini belirtmiştir. Soruyu soran ya da o konuya vâkıf olan bunu rahatça anlamıştır. Ancak konuya vâkıf olmayan ve o konuyla ilgili ayrıntılı bilgiye sahip olamayan kişilerin, söz konusu edilen meseleyi tam olarak anlaması mümkün görünmemektedir.

Mesela; Bediüzzaman'ın Muhâkemât adlı eserinin içinde Arapça ıstılahların yanında bedi', beyân, meânî, teşbih, mantık ve münazara gibi çok sayıda ilimleri ilgilendiren kavram ve cümleler bulunmaktadır. Söz konusu eserin tam olarak anlaşılması için, bu ilimleri ilgilendiren kavram ve cümlelerin izahına ihtiyaç duyulmaktadır.[12]

Yine Bediüzzaman 15. Mektup'ta Hz. Ali (ra) ile Muaviye arasında geçen olayları değerlendirirken adalet-i mahza, adalet-i izafiye, şeyheyn, içtihad, ehvenü'ş-şer gibi kavramlar kullanmıştır. Bu meselenin anlaşılabilmesi için öncelikle Hz. Ali (ra) ile Muaviye'nin neden çatışma haline geldiklerinin bilinmesinin yanında yukarıdaki kavramların da açıklanması elzemdir.[13]

Yine “*Bir şeyden her şeyi yapmak ve her şeyi bir tek şey yapmak, her şeyin Hâlık’ına hâs bir iştir.*”[14] Bu cümle yüzerlerce ayetin bir hülasası olarak, şer’î ilimlere göre tanzim edilmiş çok önemli küllî kanunlara ve gerçeklere parmak basmaktadır. Bundan dolayı cümlenin orijinalliğine dokunmadan konunun daha iyi anlaşılması için izahı-şerhi yapılması bir ihtiyaçtır.

Müellif 20. Sözde de usul-i tefsir ve tefsir ilmini ilgilendiren çok sayıda kavram kullanmıştır. Hatta yüzlerce müfessiri yıllarca meşgul eden meseleleri günümüz düşünce dünyası içinde Kur’ânî metotlarla izah etmiştir. Ancak tefsir ilmi ve usulünün metot ve verilerini kullandığı için bu kavram ve cümlelerin izaha ihtiyacı vardır. Yazar, henüz konunun başlangıcında “*Kur’ân mucizedir, hem nihayetsiz belagattadır, hem umuma her vakitte hidayettir. Hâlbuki şöyle bazı hâdisât-ı cüz’iyeyi tarihvâri bir surette musırrane tekrar etmekte ne mana var? Bir ineği kesmek gibi bir vâkıa-i cüz’iyeyi, o kadar mühim tavsifât ile böyle zikretmek, hatta o sûre-i azîmeye de el-Bakara tesmiye etmekte ne münasebet var? Hem de Âdem’e secde olan hâdise, sırf bir emr-i gaybîdir. Akıl ona yol bulamaz*…..”[15] ibaresinin ve içinde geçen belagat, hâdisât-ı cüz’iye, ineğin kesilmesi ve Adem’e secde olayı gibi birçok kavramın izaha ihtiyacı vardır.

Bediüzzaman, devamlı yanında bulundurduğu Kur’ân-ı Kerimin metotlarına bağlı kalarak kısa öz ve tatvîl-i kelam etmeden eserlerini telif etmiş ya da sorulan suallere cevap vermiştir. Nursi Kur’ânî metodu şöyle açıklamaktadır; “………*Evet, i’câz-ı Kurân’ın bir esası olan îcaz, hem hidayet-i Kur’ân’ın nuru olan lütf-u irşad ve hüsn-ü ifhâm, iktiza ediyorlar ki, Kur’an’ın muhatapları içinde ekseriyeti teşkil eden avâma karşı küllî hakikatleri ve derin ve umumî düsturları, me’lûf ve cüz’i suretler ile gösterilsin ve fikirlerini basit olan umûmî avama karşı,muazzam hakikatlerin yalnız uçları ve basit bir sureti gösterilsin.* ……”[16] Nursi’nin bu ibarede belirttiği hususların daha iyi anlaşılması için mutlaka izaha ihtiyacı vardır.

Kur’ânî metodu kullanan Bediüzzaman, eserlerini mutasavvıfların yaptığı gibi bir kıssalar yığını olmaktan uzak tutmuştur. Tarihî olayların ayrıntılarına girmemiş, sadece İslamî bir meselenin özünü ortaya koymuş ve sorulan sualin ana teması neyse onu belirtmiştir.

SONUÇ

İslam kültürünün ve İslamî ilimlerin yeni bir ilm-i kelam versiyonu olan Risale-i Nurlar, son dönemlerde Müslümanların öze dönmesi için çağın şartlarına göre yazılmıştır. Özellikle düşünce akımların herkesi etkilediği bir dönemde yaşayan müellif, milletin içine düştüğü imanî buhranı gördüğünden, Kur’ânî reçeteler sunarak, inançsızlık girdabına düşmüş olan akılları gerçek kimliğine kavuşturmaya çalışmıştır. Özellikle fenden ve felsefeden gelen günümüzün hastalıklarına göre manevi tedavi metotları uygulamaktadır.

İslam kültürünün dilini ve literatürünü kullanan müellif, klasik dönem ulema gibi ayrıntıya girmemiş, daha kısa sürede büyük başarılar elde etmek için eserlerini telif etmiştir. Büyük

bir kültür hazinesi ve medeniyet dili olan eserlerin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması için de, anlaşılması zor olan yerlerin izaha-şerhe ihtiyacı bulunmaktadır. Ama asla sadeleştirme yoluna girilmemelidir. Çünkü bir eser ancak yazıldığı dilde değerlidir. Tercüme ve sadeleştirme ile eser, orijinalliğini kaybeder. Bundan dolayı yüksek hakikatleri ihtiva eden Risale-i Nurların, anlaşılmayan kavram ve ibareleri açıklanabilir. Yani ince ve derin konuların anlaşılması için, alanında uzman ve İslamî ilimlere vâkıf, ilim ehlinin izah ve şerhi yapılabilir.

---

*Yrd. Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

[1] Ayrıntılı bilgi için bkz; Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr, “izah”, *Lisânü’l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut Tarihsiz; İbrahim Mustafaur, *el-Mu’cemü’l-vasîd,* el-Mektebetü’l-İslamiyye, İstanbul Tarihsiz.

[2] Bkz; Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr, “şerh”, *Lisânü’l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut Tarihsiz; İbrahim Medkur, *el-Mu’cemü’l-vasîd,* el-Mektebetü’l-İslamiyye, İstanbul Tarihsiz, s. 477.

[3]Şemseddin Sâmi, *Kâmus Tercümesi*, III, 26-27, 792; Hâşiye hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Tevfik Rüştü Topuzoğlu, “Hâşiye”, *DİA*, XVI, 419-422.

[4] Bkz; Şemseddin Sâmi, *Kâmus Tercümesi*, III, 26-27, 792; Hâşiye hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Tevfik Rüştü Topuzoğlu, “Hâşiye”, *DİA*, XVI, 419-422.

[5] Bkz; Muhammed Altuncî, *el-Mu’cemu’l-Mufassal fi’l-Edeb*, Beyrut 1413/1993, I, 342.

[6] İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, İstanbul 1989, s. 169; Ayrıca ta’likât hakkında bkz; Sedat Şensoy, “Ta’likât”, *DİA,* 39, 508-510.

[7]Bu eser ile buna yapılan şerh, hâşiye ve ta’lîk için bkz; Abdullah ibn Ömer ibn Muhammed Nasuriddin el-Beydavî*, Envaru't Tenzîl ve Esraru't Te'vil*, İstanbul 1282; Kâtip Çelebi, *Keşfu’z-Zünûn*, I, 186-194; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 334-336; Cevdet Bey, *Tefsir Tarihi*, İstanbul 1927, s. 113-115; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, Ankara 1988, II, 295-314.

[8] Eserin orijinali, şerhleri, hâşiyeleri ve ta’likâtları hakkında bkz; İbn Hacer (ö. 1449), *ed-Dürerü’l-Kâmi*ne, II, 322; Taşköprüzâde, *Miftahu’s-Sahabe*, I, 211; Tâtip Çelebi, *Keşfu’z-Zünûn*, I, 871; II, 1891-1894; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 275; Brockelman, *GA*L, II, 102, 269-270; Mustafa Sinanoğlu, “el-Mevakıf”, *DİA*, XXIX, 422-424.

[9] Eserin orijinali, şerh, hâşiye ve ta'likâtı için bkz; Sadeddin et-Taftazânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, Naşir Abdurrahman Umeyre, Beyrut 1409/1989, neşredenin girişi I, 110, 155; IV, 287; Taşköprüzâde, *Mevzuâtu'l-Ulûm*, I, 632; K. Çelebi, *Keşfu'z-Zünûn*, II, 1780-1781; Brockelman, *GAL*, II, 301-304; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, XII, 228-229; Mustafa sinanoğlu, "el-Makâsıd*", DİA*, XXVII, 420-421.

[10] Kur'ân-ı Kerim'den sonra en güvenilir kitap kabul edilen *el-Camiu's-Sahîh* adlı esirin sahibi Muhammed b. İsmail el-Buhârî'nin hem orijinal eseri hem de şerhleri için bkz; M. Mustafa el-A'zâmî, "Buhârî", *DİA*, VI, 368-372.

[11] Mütercim Asım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, I, 909.

[12] Bu konuya bir örnek olarak; "*Kelâm-ı vahide ahkâm-ı müteaddide olabilir. Bir sadef, çok cevahiri tazammun edebilir. Zevilelbabca mukarrerdir: Kaziyye-i vahide, müteaddid kazayâyı tazanmmun eder. O kaziyelerin herbiri ayrı birer madenden çıktığı gibi, ayrı ayrı birer semere verir. Biri birinden fark etmeyen haktan bîgane kalır. Mesela hariste denilmiş:* انا والساعة كهذين *yani "Ben ve kıyamet bu iki parmak gibiyiz". Mabeynimizde tavassut eden peygamber yoktur. ………."* ibaresinin izaha ihtiyacı olduğu görülmektedir. (B. S. Nursi, *Muhâkemât*, Sözler Yayınevi, İstanbul 1977, s. 41-42.)

[13] Bkz; B. S. Nursi, *Mektûbât,* Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2001, s. 56-59.

[14] B. S. Nursi, *Sözler,* Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2001, s. 62.

[15] B. S. Nursi*, Sözler,* s. 223.

[16] B. S. Nursi, *Sözler,* s. 225.